

ר' סעדיה גאון

יוצר לפרשת שמיני

היוצר לפרשת שמיני הוא מן המושלמים ביותר שהגיעו לידינו ממכלול יוצרותיו של רב סעדיה גאון. הוא נכלל תחילה בספרו של מנחם זולאי, האסכולה הפייטנית של רב סעדיה גאון (ירושלים תשכ"ד, עמ' קמט-קנט). כאן הובא על פי מהדורת פיוטי רב סעדיה שכותב טורים אלו מכין לדפוס, מהדורה המבוססת על עבודת הדוקטור משנת תש"ם.

ויהי ביום השמן[יני] לגאון זל ולת

רשות ויהי

שְׁמֵעָה [בְּ]קוֹלֵי אִיוֹם וְנוֹרָא
לֹא תִתְאַנֵּף בְּשֵׁהּ הַפְּזוּרָה
מִלֵּט עֲדַתְךָ מִיּוֹם עֲבָרָה
הֵר קָדְשְׁךָ תִּכְוֶיֶן וְתִרְצָה בּוֹ עֲתִירָה
כְּוִיָּה בִּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא 5
נֶאֱמַן קְדוֹשׁ:

1. שמעה בקולי - על פי תה' קל: ב: אדני שמעה בקולי. איום ונורא - כינוי לאל.
2. תתאנף - יעלה חרון אפך (דב' א: לז ועוד). שה הפזורה - כינוי לישראל על פי יר' נ: יז. 3. עדתך - כינוי לישראל. יום עברה - על פי צפ' א: טו. 4. הר קדשך - ירושלים ובית המקדש (תה' מג: ג; דנ' ט: טז). עתירה - תפילה. 5. כויהי וכו' - וי' ט: א. ובאותו מעמד נרצה קרבנם ותפילתם של ישראל, שהרי יצאה אש מלפני ה' ואכלה את הקרבנות. נאמן קדוש - כינוי למשה, על פי במ' יב: ז.

יוצר ויהי

אֲגַרְטְלִי חֲמָדִי אֲצַף אֶתוֹתֶם חֲשֵׁמְנִי
בֵּית הַלְחָמִי וְהַמַּחְלִי וְגַם בֵּית הַשְּׁמָנִי
כָּעֵת וְיִהְיֶה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי:

גִּלּוֹת שְׁפַע סִלְחָךְ הַטְּפָתְךָ אֲגַל
10 דִּי זָהָב אֲשֶׁר נִוְקְשׁוּ בּוֹ בְּחֶרֶט עֹגֵל
וַיֹּאמֶר אֶל אֶהְרֹן קַח לְךָ עֵגֶל:

6. אגרטלי חמדי - את גביעי, כליי הנאים, והכוונה לכלי בית המקדש (עזרא א: ט). השווה גם דה"ב לו: י: עם כלי חמדת בית ה'. אצף - אצפה, אקווה. אתותם - שיביאם. חשמני - שרי, והכוונה למשיח. והשווה תה' סח: לב. - 7. בית הלחמי וכו' - ואתו משפחות דוד המלך (שמ"א טז: א ועוד). והמחלי - ומשפחות הלוויים (במ' ג: לג). לחמי, מחלי - לשון נופל על לשון. וגם בית השמני - וגם משפחות הכהנים המשוחים בשמן. - 8. כעת ויהי וכו' - כמו בחנוכת המשכן שעליה מסופר בפרשה (וי' ט: א). - 9. גולות שפע סלחך - כמו: ממעיינות השפע של סליחתך. הטפת אגל - הזלפת טיפה לסלוח לישראל על חטא העגל, כמבואר בטור הבא. - 10. די זהב - כינוי לעגל, על פי דרשת חז"ל לדב' א: א (ספרי פסקא א). בחרט - על פי הנאמר בשמ' לב: ד: ויקח מידם ויצר אתו בחרט ויעשהו עגל מסכה. עוגל - כנראה מלשון מעגילה. - 11. ויאמר וכו' - וי' ט: ב. וכל החרוזה על פי מה שדרשו חז"ל בתורת כהנים שם: יבוא העגל ויכפר על מעשה העגל. ודרשו על אהרון דווקא, שהוא עשה את העגל, ובמעשה זה נסלח לאהרון. וכן במדה"ג שמ' לב: ד: אמר ר' יודן, כהונה נתפוקקה על ידי עגל ועל ידי עגל נתבססה. והשווה קדושתת יניי לסדר וי' ו: יב.

הַמְרוֹתֵי אֲשֶׁר לָנְתִי בָּם אָמַשׁ וְאָכְמוֹר
וְהַיּוֹם תִּגְלַל מַעְלֵי כָּל פְּלִיץ וְצִמְרֵמוֹר
וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבֵּר לְאֹמֵר:

15 לְאֹמֵר שֵׁט לְשׁוֹנֵי [ע] לָג כְּאֵילָמִים
עַד תָּרוֹן גְּרוֹן בְּנִכְלֵי שִׁיר שְׁלָמִים
וְשׁוֹר וְאֵיל לְשְׁלָמִים
לְרִצּוֹתֶיךָ [דוֹשׁ]:

12. המרותי אשר לנתי במ - שינתיי מה שנצמדתי אליו אמש, כל חזרתי בתשובה, והוא על פי איוב יז: ב: ובהמרותם תלן עיני. ותרגם ופירש שם רס"ג המרותם מן תמורה, החלפה. לנתי במ - דבקתי והתמדתי בהם, וכן כתב רס"ג בפירושו לתורה שמ' כג: יח, ובפירושו למש' יט: כג כתב: יש אצלנו תיבת לינה ושכיבה שענינן דבקות שקידה והתמדה כמו שאמר איוב בהמרותם תלן עיני (תרגום הרב קאפח). ובלשון דומה כתב רס"ג בסליחה ל"ז בתמוז בענין העגל: נגד זנחם לוחות מוסר... כן פסל הוקם על קדו ונפסלו ולנו בהמרותם (סידור, עמ' שלג/6-5). ואכמור - דהיינו שעבדתי עבודה זרה, והוא פועל מן השם כומר, שרס"ג פירשו ככהן עבודה זרה. ראו האגרון, ערך כמר והערות המהדיר שם. וכוונת הטור: הפסקתי את מעשי עבודת האלילים שהייתי שקוע בה אמש, ועל כן אתה ה' היום וכו'. - 13. היום תגל מעלי - תסיר ממני, ועל פי יהו' ה: ט: היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם. פליץ - פחד, מלשון פלצות. צמרמור - רעדה, מלשון צמרמורת. ור"ל, כל עונש. - 14. ואל וכו' - וי' ט: ג. - 15. לאמר שט לשוני - מלדבר נדדה לשוני מפי ונעשה עלג כלשון אלמים, על פי איוב ה: כא: בשוט לשון, ותרגם ופירש שם רס"ג מלשון שוטטות. - 16. עד תרון - עד שתרגן שוב לשוני, ונכתב כאן בלשון נקבה, על פי יש' לה: ו: ותרן לשון אלם. גרון - בגרון. בנבלי - עם נבלי. שיר שלמים - כוונת הפייטן לשירה ולנגינה בעת הקרבת זבחי השלמים, ועל פי דה"ב ז: ה-ז. ואולי צ"ל שלמים, בצירי, כלומר של צדיקים. - 17. ושור ואיל לשלמים - וי' ט: ד. - 18. זירווי פיחו - פיזור קטורתו (השווה לעיל יוצר ויקרא/55). מים למזרח להיועד - ממערב למזרח היתה נעשית צבירת הקטורת על גבי הגחלים, מן הצד החיצוני של המחטה שביד הכהן שהיא לצד הארון שבמערב, אל צידה הפנימי של המחטה שהוא לצד הפרוכת שבמערב. ראו יומא נב ע"ב, משנה וגמרא.

זירוי פִּיחוּ מִיָּם לְמִזְרַח לְהַיּוֹעֵד

חִלְכְתוּ לְהַזְהִיר בָּהּ פֶּן תִּכּוּ צוֹעֵד

20 וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֱהֹל מוֹעֵד :

טוֹטֵף כְּנִגְדּוֹ יְרִימוּ יָד בְּנוֹעִם

זֶה לְשִׁמוֹ עֲתָה יִפְצִיחוּ בְטַעַם

וַיֵּצְאוּ וַיִּבְרְכוּ אֶת הָעָם :

פִּי שֵׁשֶׁה פְּלָאִים בָּאֵשׁ בְּלִי חֹטֵב וְעֵשֶׂן תּוֹפֵל

25 לְבִנָּה וּמִמֶּשֶׁה פֶּרֶבֶץ שֶׁחַל וְלַח כִּיבֵשׁ תֹּאכֵל

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלְּפָנָי יוֹי וַתֹּאכֵל :

18. זירוי פִּיחוּ - פיזור קטורתו (השווה לעיל יוצר ויקרא/55). מים למזרח להיועד - ממערב למזרח היתה נעשית צבירת הקטורת על גבי הגחלים, מן הצד החיצוני של המחטה שביד הכהן שהיא לצד הארון שבמערב, אל צידה הפנימי של המחטה שהוא לצד הפרוכת שבמערב. ראו יומא נב ע"ב, משנה וגמרא. - 19. חלכתו - זולאי (עמ' קנ): כנראה ט"ס, וצ"ל חנכתו, כלומר לימדתו (ואפשר שבכוונה כתב 'חלכתו' לרמז על חילופי למ"ד - נו"ן, כדרך שפירש 'נחוץ' = לחוץ. עי' השגות דונש, סי' 115, ואבן ג'נאח בשורש נחוץ). בה - בקטורת. צועד - הכהן שהיה מהלך בין שתי הפרוכות המבדילות בין הקודש ובין קודש הקדשים בעת הקטרת הקטורת. וכל הטור על פי משנה תמיד ו: ג: ומלמדים אותו הוי זהיר שמא תתחיל לפניך שלא תכוה. - 20. ויבא וכו' - וי' ט: כג, ונדרש בתורת כהנים: למה נכנס משה עם אהרון ללמדו על מעשה הקטורת. - 21. טוֹטֵף - הציץ, ועל פי שבת נו ע"ב: מאי טוטפת? ...א"ר אבהו טוטפת המוקפת לה מאזן לאזן. וכך היה הציץ של כהן גדול. כנגדו ירימו יד - השווה משנה סוטה ז: ו: ברכת כהנים כיצד... חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ. וכך נפסקה הלכה. בנעם - בעת ברכת כהנים. - 22. יה לשמו - לשמו של האל. יפציחו בטעם - יפתחו פיהם בשירה. - 23. ויצאו וכו' - וי' ט: כג. - 24. כי ששה וכו' - השווה מדה"ג וי' ט: כד: תאנא חמשה דברים נאמרו באש שלמערכה, רבוצה כארי (=כרבץ שחל), וברה כחמה (=לבנה, שה"ש ו: י: יפה כלבנה ברה כחמה), ויש בה ממש (=ממשה), ואוכלת לחים כיבישים (=ולח כיבש תאכל), ואינה מעלה עשן (=בלי חטב ועשן תוכל). ויניי השתמש במדרש זה לתיאור האש בסנה, ראו פיוטי יניי, עמ' עז. רס"ג מונה ששה פלאים, משום שהוא מתכוון לאש שלמעלה שהיא גם בלי עצים (זולאי, עמ' קנא). חטב - עצים להסקה, על דרך הערבית. וכן ב"ברכי נפשי" (זולאי, עמ' קכ): ואשך הדולקת מבלתי עצים חטובים. ואף יניי, שם: אש יוקדת באפס עצים. תוכל - תאוכל, והאלף נפלה, כמו ותאזרני - ותזרני (תה' יח: מ; שם"ב כב: מ) ועוד הרבה במקרא. - 25. ממשה - צורה נקבית משם זכר. - 26. ותצא וכו' - וי' ט: כד.

ותא[כ]ל לב(א)ת יער הזמי ולא הוגרנו
נשאם וכימי בשן וגלעד יודרנו ויפרנו
עת וירא כל העם וירונו
וישבחוה ק[דוש]:

30 מסך שנים עשר לוג והין וחצי עישרון הופך
נמסק ארבעים אל ימסכוהו פהני מפר
בבואם פנימה יין ושכר:

סקדתני סקידת מעלי וחרפה פרה
עילפתי מטה ארבע ריבוא אלפי פרסה
35 כל מפרסת פרסה:

27. לבת - כמו להבת, על פי שמ' ג: ב: בלבת אש. הזמי - סנה (ראו בערוך). יער
הזמי - כינוי לעם ישראל, ראו להלן. ולי - נראה שצ"ל: ולא. הוגרנו - נשחקו,
כלו, על פי הערבית. וכל הטור על פי מדה"ג שמ' ג: ב: בלבת אש מתוך הסנה,
הראהו ולהבת עולה מתוך הסנה ואינו אוכל. אמר לו, זה רמו שאם חוס ושלום
יעברו העם הזה שאני מוציא על ידך על תורת המשולה באש הריני מוסר אותם
ביד ארבע מלכיות המשולים באש ואינן כלין בידם. - 28. נשאם - חוזר אל עם
ישראל, ועל פי יש' סג: ט: וינטלם וינשאם כל ימי עולם. וראו בפירוש רס"ג שם,
שה' ייטיב עם ישראל (=ינשאם) בתנאי שישמרו את תורתו. וכימי בשן וגלעד -
כמו בימי מלחמת סיחון ועוג. יודרנו ויפרנו - מלשון דרון ופורנא, שהם מתנות
(ראו בערוך), ור"ל, העשירים. - 29. וירא וכו' - וי' ט: כד. - 30. מסך - שמן ויין
שהיו מקריבים עם הקרבנות (במ' טו). שנים עשר וכו' - נודע ("הוכר") שהיו
מודדים במידות שונות. השווה משנה מנחות ט: א ג. - 31. נמסק - נראה שצ"ל
נמסך, והוא כינוי ליין, על פי תה' עה: ט. נמסך ארבעים וכו' - על פי תורת כהנים
לוי' י: ח: יין אל תשת... לא אמרתי אילא כדי לשכיר, וכמה היא כדי לשכר?
רביעית בין ארבעים יום. ימסכוהו - ימזגוהו וישתוהו. כהני מכר - כינוי סתמי
לכהנים, לצורך החרוז בלבד, על פי מל"ב יב: ו: יקחו להם הכהנים איש מאת
מכרו. - 32. בבואם פנימה יין ושכר - על פי וי' י: ט: יין ושכר אל תשת... בבאכם
אל אהל מועד, ולהלן פסוק יח: אל הקדש פנימה. - 33. סקדתני - נאחזה ונדבקה
בי, וכן תרגם רס"ג באיכה א: יד: נשקד על פשעי בידו - ושנץ ג'ל ד'נוכי בידה.
ור"ל, פקדת עלי. מעלי - עווני. חרפה... פרה - לשון נופל על לשון. - 34.
עילפתי מטה - הפילתני והשקיעתני בארץ, והכוונה לשקיעה בגלות. ארבע
ריבוא אלפי פרסה - לעומק עצום. ולמספר השווה מדרש אלפא ביתא, בית
המדרש ג, עמ' 28: ...מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופוחחים ארבעים אלפים שערי
גיהנם ומעלים אותם מתוך גיהנם... מלמד שכל גיהנם וגיהנם שלוש מאות ארכו
וג' מאות רחבו ועביו אלף פרסה ועמקו אלף פרסה וכל רשע שנופל לתוכו שוב
אינו יכול לעלות מתוכה. - 35. כל מפרסת פרסה - וי' יא: ג, וכאן בכינוי לגוים
על פי ויק"ר יג: ה: ואת החזיר זו פרס... ואת החזיר כי מפריס פרסה... כך מלכות
אדום מתגאה וחומסת וגוזלת.

פְּקוּד וְכָל קוּעֵיו מִשְׁד נִפְתִּי הַגְּמֵל
צָרְחָתוֹ זֹמְרַת לְאֵל וַיִּבְרְכוּ אֶפְסִיו לְנִסְמָל
וְלֹא כַגְּמוּל גְּמֵל הוּא הַגְּמֵל:

הַגְּמֵל מִשְׁנֵהוּ שֶׁף נִיִּצִי אַחִיקָם וְשֶׁפֶן
וּכְפָרְשֵׁת שְׁפִיפּוֹן הָיָה לְשִׁפּוֹפֶן 40
וַיִּשְׁף יִשְׁפָה מִיִּשְׁפֶן הוּא הַשֶּׁפֶן
וּפְדָנִי מִנְהוּ קָ[דוּשׁ]:

36. פקוד וכל קועיו - כינוי לבבל, על פי יח' כג: כג: בני בבל וכל כשדים פקוד ושוע וקוע. משד נפתי הגמל - גדל ונתפתח מתוך שינק משד צופי. - 37. צרחתו זומרת לאל - זולאי (עמ' קנב): קריאתו המחוצפת מחרפת לאל. זומרת - ל' שולחים את הזמורה (יח' ח: יז), ועי' יניי קלא, שו' מג: חטמו לנשום ולא לזמור. ע"כ. לנסמל - לעבודת האלילים. אפסיו - שריו, כלומר שרי הגויים, ועל פי יש' לד: יב: וכל שריה יהיו אפס. - 38. ולא כגמול וכו' - ולא גמל לנו כפי שהיה ראוי, הגמל הזה, כל' בבל, ועל פי מה שדרשו חז"ל בויק"ר על וי' יא: ד: את הגמל זו בבל. כגמול... גמל - לשון נופל על לשון. - 39. משנהו - של הגמל, דהיינו השפן, שנאמר (וי' יא: ד-ה): את הגמל... ואת השפן, וביק"ר שם נדרש על מלכות מדי: את השפן זו מדי. שף - רוצץ או נשך, על פי בר' ג: טו: הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. ויש כאן מעין צימוד נעלם בין השפן - משנה הגמל והפועל שוף. ניצי - מלשון נצה (בר' מ: י ועוד) ותמיד תרגם רס"ג נוארה, דהיינו מלשון פרח, וכאן במשמעות של צאצאים. אחיקם ושפן - אחיקם הוא בן שפן ואביו של גדליה. וכאן אין כל משמעות לדמויות אלו, ולא נבחרו אלא לצורך החרוז. הכוונה לצאצאיהם, דהיינו לעם ישראל שהיו במלכות מדי ושהמן ביקש להשמידם. וכדרכו של רס"ג להביא שמות מקראיים ככינויים לישראל או לאומות העולם. - 40. וכפרשת - וכארס, מלשון וכצפעוני יפריש (מש' כג: לב). שפופן - מבני בנימין (דה"א ח: ה) וכאן כינוי למרדכי שהיה מזרע בנימין. - 41. וישף - האפיל, החשיך, וכן תרגם רס"ג בתה' קלט: יא: אך חשך ישופני - לעל אלט'לאם יג'לס דוני. ישפה - אבנו של בנימין בחושן (ראו במ"ר ב: ז) וכאן במשמעות מיטאפורית לאור. ישפן - כינוי לעם ישראל ואף הוא מצאצאי בנימין (דה"א ח: כב). וישף ישפה מישפן - לשון נופל על לשון. השפן - וי' יא: ה, וכבר נאמר לעיל שנדרש על מלכות מדי. ופדני מנהו קדוש - האל הציל את ישראל מגזירותיו של המן.

קנעתי גלתי תוכל סוגרתי בקרנבת
רובכי חביתי פיללוי באורנבת
בחספך אשנבת להנבותי מארנבת:

45 שוע שועי מכל אדונים אליך אחזיר
שובה וחקזיר תשלוטת להפיצץ וחקזיר
ולא יקרא עוד חזיר לעדת חקזיר:

תפתע פתע אתות מלאכיך בדהור
תרמות מתרומותי לצרף ולברר ולבהור
50 להבדיל בין הטמא ובין הטהור:

42. קנעתי - אשתי הרכה והמפונקת (ראו ערוך) וכאן כינוי לישראל. תוכל - כמו לתוכל, כל' ליוון (בר' י' ב). בקרנבת - מלה סתומה ולפי העניין פירושה "מעצר" או כיוצא בזה. - 43. רובכי חביתי - כינוי לבית חשמונאי הכהנים המקריבים מנחת מחבת מורבכת, על פי וי' ו: יד. פיללוי - תבעו את עלבונה, הצילוה, על פי תה' קו: ל' ויעמד פינחס ויפלל, תרגם שם רס"ג: פאנצף. באורנבת - נראה שנכונה גירסת כ"י מוצרי: באור נבת, כלומר באור זרוע ("ניב" "תנובה" וכו'), ורומז לאור חנוכה. - 44. אשנבת - צורה נקבית מאשנב. בחשפך אשנבת - זולאי (עמ' קנב): בגלותך אשנב וחלון בשמים כדי לראות בצרתי ולהצילני מארנבת (יון). ע"כ. להנבותי - זולאי (שם): נ"ל שהוא כמו: לפצותי (ל' פצני והצילני). וכשם שפוך - פצה משמש לשון דיבור ולשון הצלה כך כנראה גם נוב-נבה. ארנבת - כינוי ליוון, על פי ויק"ר יג: ה: ואת הארנבת זו יון. וראו בערוך ערך ארנב. - 45. שוע שועי - קול תפילתי, והוא לשון נופל על לשון. אדונים - כינוי למלכיות המשעבדות את ישראל, על פי יש' כו: יג: ה' אלהינו בעלוננו אדנים זולתך. - 46. תשלוטת - שלטון. הפיצץ וחזיר - שניים ממשמרות הכהונה (דה"א כד: טו), וכאן ככינוי לכלל ישראל. - 47. חזור - לא נתפרש לי. עדת החזיר - כינוי למלכות אדום, על פי ויק"ר יג: ה: ואת החזיר זו אדום. - 48. תפתע וכו' - תגרום בפתיעה לביאת מלאכיך בדהרה. מלאכיך - שליחך, ואולי הוא בלשון יחיד, על פי מל' ג: א: הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאם יבוא אל היכלו האדון. - 49. תרמות - מלשון תרמית, במשקל פעלות (קדמות, סמכות) והוא כינוי לחטא. מתרומותי - מנבחרי, והוא כינוי לישראל, על פי יר' ב: ג: קדש ישראל לה' ראשית תבואתה. לבהור - כמו לצרף ולברר, מלשון בהיר. - 50. להבדיל וכו' - וי' יא: מז.

הטהור הַבְּדִלְתָּ קֶדֶם הוּא בֶן יֶקֶר
וּבַל יִזַח פְּשִׁלוּשֶׁת כְּחוֹתֶם וְסֶף יֶקֶר
לְכֵן פְּאִילֵי קֹדֶשׁ זִיעַ קְדוּשָׁה אֶקִיר
וְאַבְיַע לְךָ קַ[דוּשׁ]:
בורא קדושים

51. הטהור - את ישראל. קדם - בימי קדם, כמו שנאמר בוי' כ: כו: ואבדל אתכם מן העמים להיות לי. בן יקר - כינוי לישראל, על פי יר' לא: יט: הבן יקר לי אפרים. - 52. יזח - יסור (שמ' כח: כח). כשלושת - כמו שלושה דברים, והוא על פי פדר"כ סוף פסקא ותאמר ציון: ועוד שאלו ישראל, שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שה"ש ח: ו) ...א"ל הקב"ה לא אתם ולא נביאים שאלתם כראוי, אלא אם בקשתם לשאול, הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד (יש' מט: טז), כשם שאי אפשר לאדם לשכוח כפות ידיו, כך גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך. וסף - כבר העיר זולאי (עמ' קנג) שאפשר צ"ל: וכף. - 53. כאילי קודש - כמלאכים על פי תה' כט: א: הבו לה' בני אלים הבו לה' כבוד ועז, ותרגם שם רס"ג: ד'וי אלג'לאל. זיע - רעש, והוא תרגום יח' ג: יב: קול רעש גדול - קול זיע סגיא. אקיר - אומר ביקר, ובגליון כתב המעתיק 'פ' (=פירוש) מן אוקיר אנש' (יש' יג: יב) ותרגם שם רס"ג: ואעז. ואביע - אומר.

אופן

אגלת להטת קרח צרתה רקיע השמיני
55 פרתה ממציאתי שמונה נגינת על השמיני
גנונת נביאי לא ברתה לפי מהשמיני
דרורת סמי שמונה לרחף טוב שמיני

54. אגלת וכו' - מטיפה זוהרת של קרח יצרת את הרקיע השמיני. אגלת - צורת נקבה מן השם אגל ופירושה מים (השווה לעיל טור 9). להטת - להט, ברק, תכונת הדבר הנוצץ. וכן תרגם רס"ג באגרון להט - סטע ובבר' ג: כד: להט - למע, שהם לשונות של ברק, והשווה עוד להלן. וכל הטור על פי חגיגה יג ע"א: ואמר רב אחא בר יעקב עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות (בנוסף על שבעת הרקיעים שנזכרו קודם בגמרא) דכתיב (יח' א: כב) ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא. והשווה מסכת היכלות (ילינק, בית המדרש ב, עמ' 45): למעלה מהם מעונה כדמות רקיע כעין הקרח הנור' על ראשי החיות שהוא מלא זיו וזוהר. צרתה - כמו יצרתה, או מן השורש 'ציר'. - 55. ממציאתי שמונה - מבין שמונת מיני הלחנים, השווה ר"י אבן ג'נאח, ספר השרשים, שורש צלל, ובתה' קנ: ה תרגם בצלצלי = בסלאסל, דהיינו קולות, נגינות, וכן כאן במשמעות זו, והשווה מחברת הערוך לאבן פרחון, שורש צלל. עוד השווה פירושו של רס"ג לתה' ו: א (תרגום קאפח): למנצח בנגינות על השמינית, אמרו על השמינית מלמדנו כי הלויים היה להם במקדש שמונה לחנים, כל קבוצה מהם ממונה על אחד מהם, ומנין שהנגינה השמינית נבחרה מן האחרות, שכן כתוב גבי דוד כשהעביר את ארון הקודש לירושלים (דה"א טו: כא): בכנרות על השמינית לנצח. ולא צוינו המנגינות האחרות. - 56. גנונת וכו' - את דברי הסניגוריה ("גנונת") של נביאי לא דחית ("בזתה"), שלא ישמן לבם של ישראל ויחטאו, והוא על פי פדר"כ, פסקא נחמו: שמונה נביאים שנתנבאו אחר חורבן בית המקדש. וראו גם טור 121. 57. טור מוקשה ביותר, וספק רב אם הנסיון לפרשו כדלהלן עולה יפה. דרורת - צורת נקבה מן השם דרור (שמ' ל: כג). דרורת סמי - נראה שמכוון לקטורת, על פי שמ' כה: ו: ולקטרת הסמים. שמונה - אפשר שהמכוון לשמונה הקרבנות שהקריב אהרן ביום חנוכת המזבח: עגל בן בקר לחטאת, איל לעולה, שעיר עזים לחטאת, עגל וכבש לעולה, שור ואיל לשלמים ומנחה בלולה בשמן. לרחף טוב שמיני - ר"ל, בעת הקטרת הקטורת לאחר הקרבת הקרבנות (השווה לעיל טורים 18-20) וריחה הטוב ריחף באוויר, נגלה כבוד ה' וטובו בכך, שירדה אש מן השמים ביום השמיני ואכלה את העולה ואת החלבים (וי' ט: כג-כד). והשווה הרב קאפח, פירושי רבינו סעדיה גאון על התורה, עמ' פח.

הליכות עולם בשמונה פוסעים לחבל עול שמיני
 ושמונת פילוסי יעט פהני להריץ משמני
 60 זורפי ציצי מהל בשמיני הסתר מאשמני
 חוסן קדושתך אקרא כי כשרפיך חקתה שמיני
 וכל צבא מרום וג

57. טור מוקשה ביותר, וספק רב אם הנסיון לפרשו כדלהלן עולה יפה. דרורת - צורת נקבה מן השם דרור (שמ' ל: כג). דרורת סמי - נראה שמכוון לקטורת, על פי שמ' כה: ו: ולקטרת הסמים. שמונה - אפשר שהמכוון לשמונה הקרבנות שהקריב אהרן ביום חנוכת המזבח: עגל בן בקר לחטאת, איל לעולה, שעיר עזים לחטאת, עגל וכבש לעולה, שור ואיל לשלמים ומנחה בלולה בשמן. לרחף טוב שמיני - ר"ל, בעת הקטרת הקטורת לאחר הקרבת הקרבנות (השווה לעיל טורים 18-20) וריחה הטוב ריחף באוויר, נגלה כבוד ה' וטובו בכך, שירדה אש מן השמים ביום השמיני ואכלה את העולה ואת החלבים (וי' ט: כג-כד). והשווה הרב קאפח, פירושי רבינו סעדיה גאון על התורה, עמ' פח. - 58. הליכות עולם בשמונה פוסעים - כינוי למלאכי חבלה, על פי ברכות ד ע"ב: תנא מיכאל באחת (בפריחה אחת) וכו' ומלאך המות בשמנה. לחבל עול שמיני - כדי לסלק את עולה של מלכות אדום הנקראת שמינית, על פי ילקוט המכירי לתה' ו: א: למנצח בנגינות על השמינית, על ד' מלכיות שהם שמונה, ואדום היא השמינית. הפועל חסר בטור הזה, וזולאי צירף בראשו "ברא" (עמ' קנד). - 59. שמונת פילוסי - שמונה בגדים של כהן גדול. פילוסי - הוא בד בוץ הנקרא במשנה יומא ג: ז 'פילוסי', וכאן כינוי לכל בגדי הכהן הגדול, אף אותם העשויים זהב. יעט - יעטה, ילבש. להריץ - מלשון רצון, לכפר על. משמני - פשעי, עוונותי, על פי יר' ה: כח: שמנו עשתו גם עברו דברי רע. וכל הטור על פי ערכין טז ע"א: שמונה כפרות בגדי כהונה מכפרין, כתונת על שפיכות דמים מכנסים על גילוי עריות וכו'. - 60. זורפי - חותכי, מלשון זרזיף ארץ (תה' עב: ו) ותרגם שם רס"ג: אלדי יפג'ר אלארץ', דהיינו: בוקע, פולח. ציצי מהל - מלשון ציצים המעכבין את המילה (שבת קלג ע"ב). מהל - מילה. כבר בלשון חז"ל שימש השורש 'מהל' כמו השורש 'מול'. בשמיני - ביום השמיני. הסתר - הגן, שמור, על פי משמעות שורש זה בערבית, וכן תרגם רס"ג בתה' קיט: קיד: סתרי ומגני אתה - אנת סתרי ותרסי. אשמני - ביש' נט: י תרגם רס"ג: אשמנים - לחוד, דהיינו כוכי הקברים, וכן הביא בשמו אבן ג'נאח בספר השרשים ערך 'שמן'. וכאן במשמעות של מוות וגיהנם. וכל הרעיון על פי תנחומא לך לך כ: וכן ישעיהו אומר (ה: יד) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק למי שאין בו חק ברית מילה. - 61. חוסן קדושתך - גדולת קדושתך, עצמת קדושתך. המלה 'חוסן' אינה באה כאן, וכדומה במקומות רבים אחרים בפיוט במשמעות מסוימת, אלא לצורך האכרוסטיקון. על כל פנים נסמכת היא על הפסוק בתה' פט: ט: מי כמוך חסין יה. כי כשרפיך חקתה שמיני - לא נתברר לי.

מאורות

טְחִי פִיזַת צֶהַב לְרִתֶּק עֲטֻרוֹת הַקָּדִים
רֵאשׁ יַעֲפְרוּ שְׁמוֹנָה וּבְנַעֲץ קָשֶׁר קָדִים
יְגַהִי מַעֲלוֹתֵי חוֹשֶׁה כְּנִשְׁבַּת קָדִים
וְקוֹלֶךָ בְּרוּבֵי מִים הָאִיר מְדַרְךָ הַקָּדִים 65
כֹּל וְהִנֵּה כְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מְדַרְךָ הַקָּדִים וְקוֹלוֹ קָפוּל
מִים רַבִּים וְהֶאֱרִץ הָאִירָה מִכְבוֹדוֹ:
וְנִקְוֵי אֹרֵי וּג
ב[רוך] יוצר המאורות

62. טחי פיזת צהב - רומז למקדש שהיה טוח כולו בזהב, על פי דה"א כט: ד:
שלושת אלפים ככרי זהב מזהב אופיר ושבעת אלפים ככר כסף מזקק לטוח קירות
הבתים. והשווה משנה מדות ד: א: שכל הבית טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות.
פיזת - זהב, בצורת נקבה מן השם "פז", על משקל 'בז-בזה, פס-פסה'. צהב -
צבעו של הזהב. לרתק עטרות הקדים - כוונתו לדברי המשנה במדות ג: ח:
ושרשרות של זהב היו קבועין בתקרת האולם שבהן פרחי כהונה עולין ורואין את
העטרות. רתק - מלשון ורתקות (יש' מ: ט), שרס"ג תרגם שם סלאסל - שרשרות.
קדים - מזרח, שהעטרות היו במזרחו של ההיכל. ראו פירוש יכין ובוועז למשנה
דלעיל. 63. ראש יעפרו וכו' - כל הטור על פי המסופר בסוכה ג ע"א: אמרו
עליו על רשב"ג כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל שמנה אבוקות של
אור וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו וכשהוא משתחוה נועץ שני גודליו
בארץ ושוחה ונשק את הרצפה וזוקף ואין כל בריה יכולה לעשות כן, וזו היא
קידה. ראש יעפרו - רומז לקידה, שבה נוגע הקד בראשו ברצפה. שמונה - רומז
לשמונה אבוקות של אור, כלומר, שהיה משתחוה תוך כדי זריקת האבוקות,
ומכאן סמך לנוסח התוספתא לגבי האבוקות: ואין אחד מהן נוגע (=מגיע) לארץ,
כשהוא משתחוה מניית אצבעו על הריצפה שוהה ונושק וזוקף מיד. קשר - אצבע,
מקוצר מן הצירוף 'קשרי אצבעותיו' המצוי בלשון חז"ל. קדים - משתחוים. -
64. שמונת יגהי וכו' - בקשה לגאולה על פי מה שדרשו חז"ל בסוכה ג ע"א:
והיה זה שלום אשור כי יבוא בארצנו וכי ידרוך בארמנותינו והקמנו עליו שבעה
רועים ושמנה נסיכי אדם (מי' ה: ד)... ומאן נינהו שמנה נסיכי אדם: ישי ושאול
ושמואל עמוס וצפניה צדקיה ומשיח ואליהו. יגהי מעלותי - הם הנסיכים אנשי
המעלה. יגהי - המאירים, מן השורש 'נגה' במשקל יפעל. חושה - מהר, לשון
בקשה. כנשבת - כמו נשיבה, במשקל 'פעלה' החביב על רס"ג. קדים - רוח קדים
שהיא מהירה (שמ' יד: כא: ברוח קדים עזה), אך כבר במקרא 'קדים' לבד
במשמעות של רוח קדים: שבע שבלים דקות ושדופת קדים (בר' מא: ו). 65. -
וקולך וכו' - אף היא בקשה לגאולה, על פי הנאמר בפסוק הבא בסוף הפיוט. -
66. והנה וכו' - יח' מג: ב. קומי וכו' - יש' ס: א, פסוק שכיח לפני ברכת יוצר
המאורות.

אהבה

שִׁבְצָתָהּ קָדָם חֲרוּתִי בְּפָנֵינִת אֲדָק
פְּוֹתָתוֹ כִּיתִי וְנִכְתָּתָהּ וְנִסְדָּקָה סֶדֶק
שְׁמוֹנֶת תַּחְכְּמוֹנֵי נְסִיכִים הַשְּׁטִיר לְכֶסוּחַ חֶדֶק
רְצוֹת דּוֹבְרֵי יוֹשֵׁר הָאוֹהָבִים שְׁפֹת צֶדֶק 70
כֹּל רְצוֹן מְלָכִים שְׁפֹתֵי צֶדֶק וְדוֹבֵר יִשְׂרָאֵל יֵאָהֵב:
וְנִ וְאֵהֵבֵת וְגו'
וְנִ כִּי יַעֲקֹב
ב[רוך] הַבּוֹחֵר
שִׁמְעַ

67. קדם - בימי קדם. חרותי - שבטי בני ישראל ששמותיהם היו חרותים בחושן.
בפנינת אדק - כינוי לחושן שהיה משובץ אבנים טובות שהיו אחוזות זו בזו. אדק
- השווה פירוש רס"ג לספר יצירה ו: ב (תרגום קאפח): וכולן אדוקין זה עם זה,
כלומר מאוחזים ותלויים, כמו שאמרו חכמים שנים אדוקין בשטר, ושנים אדוקין
בטלית, במקום שנים אוחזין. - 68. כותתו - נשברו, הוכו. כיתי - שבטי ישראל,
בעת שאבדה המלכות מהם. ונכתתה וכו' - חזור אל 'פנינת אדק' - החושן. - 69.
שמונת וכו' - השווה טור 64 לעיל. תחכמוני - כמו חכמי, ועל פי שמ"ב כג: ח.
השטיר - השלט, המשל. לכסוח חדק - לכלות את הקוצים, להשמיד את הרשעים.
חדק - קוץ, ובמש' טו: יט פירש רס"ג (תרגום קאפח): החדק ממניי הקוצים.
והשווה יש' לג: יב: קוצים כסוחים באש יצתו. - 70. רצות וכו' - ולרצות את
הצדיקים, והוא על פי הפסוק הבא בסוף הפיוט. - 71. רצון וכו' - מש' טז: יג.
ואהבת וגו' - דב' יא: א. כי יעקב - תה' קלה: ד. ושני פסוקים אלה שכיחים לפני
ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה.

אמת

ויוסף - תגמוליו גומר עלי אֲשֶׁר מָנִי עַד אוֹתִי אֵילֶף
מֵאַחַר עֲלוֹת הַבֵּיא רוּעָה לְנֶהֱל בִּי צוֹנָה וְאֵלֶף
שׁוֹדְדָיו בְּצַעֲדַת בְּכָאֵי עֵמֶק בְּפָרְצוֹ כַּמִּים שָׁב וַיֵּלֶף
אֶת כָּל בַּחֹר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֵלֶף: 75

ויקם - וְאֵשׁ אֲשֶׁמּוֹרוֹת לְנֹצֵחַ לָרֶם עַל פְּעָלָיו
וּבְכַנְפֵי אִישׁוֹנָת לִיל פָּנָה אֶל הוֹעֵלָיו
קָצִינֶךָ פְּשֻׁמְשִׁים פְּגָתִים אַרְוֹנֶךָ אֵל יָבֵל עָלָיו
אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם (שם) יוֹי צָבָאוֹת יוֹשֵׁב הַפְּרוּכִים עָלָיו:

72. ויוסף - שמ"ב ו: א. תגמוליו וכו' - כינוי לקב"ה, ועל פי תה' נז: ג: לאל גמר עלי. ותרגם שם רס"ג: אלמחסן אליי - המטיב לי. תגמוליו - על פי תה' קטז: יב: מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, ותרגם שם רס"ג: אלאיה - רחמיו, חסדיו. אילף - לימד, חניך, גידל. - 73. מאחר עלות וכו' - רומז לדוד, על פי תה' עח: ע-עא: ויבחר בדוד עבדו... מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו. צונה ואלף - על פי תה' ח: ח: צנה ואלפים כלם, וכוונתו לישראל שנמשלו לצאן, בהמשך לדמוי הרועה. - 74. שודדיו - של דוד. והכוונה לפלשתים. וזולאי מציע לקרוא: שורריו - אויביו (עמ' קנו). בצעדת וכו' - על פי שמ"ב ה: יז-כה. בכאי עמק - על פי תה' פד: ז: עברי בעמק הבכא. ופירש שם רס"ג (תרגום קאפח): הוא נחל בארץ ישראל, אמר ה' לדוד עליו ויהי כשמעך את קול הצעדה בראשי הבכאים (שמ"ב ה: כד). בפרצו כמים - על פי שמ"ב ה: כ: כפרץ מים. שב - על פי הנאמר שם ו: א: ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל. וילף - כינס, אסף, על דרך הערבית - אֵלֶף. וראו בפירושים השונים של חכמי ימי הביניים, שמפרשים "ויסף" מלשון "ויאסוף". - 76. ויקם - שמ"ב ו: ב. ראש - בראש. ראש אשמורות - איכה ב: יט. לנצח - להלל. רם - כינוי לקב"ה. וכל הטור על פי תה' קיט: סב: חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך. וראו מה שדרשו חז"ל בברכות ג ע"ב. - 77. אישונת - צורת נקבה מן השם אישון. אישונת ליל - על פי מש' ז: ט: באישון לילה ואפלה. ובכנפי אישונת ליל - על דרך הכתוב בתה' קלט: ט: כנפי שחר. אל הועליו - זולאי (א"פ עמ' קנו): אל הקב"ה שיש בו מועיל. הועל והועלה, במקום תועלת, מצויים הרבה באותה תקופה. השוה אוצה"ג ברכות ח"א 103 למטה: כרוב... יש בו הועל מן השכרות. ע"כ. - 78. קצינך - דוד. קצינך וכו' - תפילת דוד אל ה', שלא ייענש ("יבל"), כתושבי בית שמש וכתושבי גת, כלומר הפלשתים שנענשו על שהחזיקו בארון ה'. - 79. אשר נקרא וכו' - סימו של הפסוק שתחילתו תיבת 'ויקם' הפותחת את החרוזה.

80 וַיִּרְכִּיבוּ צוֹלְחֵי קוֹפְצֵי יַרְדֵּן עַל כְּתָף בְּיַד בְּיַד הַוּקְדָּשָׁה
 וְהוּא הָעֵבִיר נוֹשְׂאֵיו וְהֵלֵם עוֹצָה וּפְלִישָׁה
 פְּתִיּוֹת לֹא בָן אֵלָה אֶץ לְתַמְכוֹ וְחִיתוֹ הַוּדָשָׁה
 וְעוֹזָא וְאַחִיו כְּנִי אֲבִינָדָב נוֹהֲגִים אֶת הָעֲגָלָה תְּדָשָׁה :

וְכָל עֲזֵי עַם וְהֶרְמוֹן וְהִידָת אֶרֶץ צִלְצָלִים 85
 בְּהָרוּ וְהָבּוּ הָבְרוּ מִנְּגַהֵת עֲנָן בְּסוֹכוֹת וְצִלְצָלִים

80. וירכיבו - שמ"ב ו: ג. צולחי קופצי ירדן - כינוי לכהנים ולוויים, שהם היו הראשונים להיכנס אל הירדן ולעברו בימי יהושע, כשנכנסו בני ישראל לארץ כנען (יהו' ג: ח ואילך וסוטה לג ע"ב ואילך). בידת - צורת נקבה מן השם 'יד', והכוונה לבדים שהיו מצויים דרך קבע בטבעות הארון ובהם היו נושאים אותו (שמ' כה: יד-טו). - 81. והוא - ארון הברית. העביר נושאים - על פי סוטה לה (שמ' כה: יד-טו). ...נשא ארון את נושאים (בירדן בימות יהושע) ...אמר לו הקב"ה, עוזא, נושאים נשא, עצמו לא כל שכן? והלם - והכה. עוצה - ערץ. ונזכר כאן דווקא בקשר לפלשתים (ראו להלן), על פי יר' כה: כ: ואת כל מלכי ארץ הערץ ואת כל מלכי ארץ פלשתים ואת אשקלון וכו'. פלישה - פלשת, פלשתים, ורומז לנזכר לעיל בטור 78. - 82. פתיות - כינוי לעוזא שהיה פתי ונגע בארון, ולא הבין ("בן") שהארון נושא את עצמו (ראו לעיל). וחיתו הודשה - וחיינו נתקפדו, וראו שמ"ב ו: ז. - 83. ועוזא וכו' - סיומו של הפסוק שהתחילתו תיבת "וירכיבו" הפותחת את החרוזה. - 84. וכל - שמ"ב ו: ה, אך אין תיבה זו הראשונה בפסוק אלא השניה בו. עזי עם - גיבורי העם. והרמון - וכן כל עזי הרמון, עם רחוק מעבר להרי חושך, על פי תרגום יונתן לעמ' ד: ג: והשלכתנה ההרמונה - ויגלון יתהון להלאה מן טורי חרמיני. וראו פירוש רש"י שם. והשווה בהקדמה העברית להאגרון, עמ' 156: עד ימי להקת שערה המובאת שמה מהרי ההרמון, והערות המהדיר שם. והידת וכו' - וכל משוררי ארץ צלצלים, ובכתב היד מנוקד והידת, אך נראה שתיבה זו על פי נחמ' יב: ח: על הידות הוא ואחיו, במשמעות של להקת משוררים, או להקה בכלל, על פי הפסוק שלאחר מכן (ט): ובקבוקיה וענו אחיהם לנגדם למשמרות, ובפסוקים אחרים בפרק הנ"ל (לא, לח, מ), מופיעה המלה "תודה" במשמעות של להקת משוררים. וכאן השתמש כנראה רס"ג בתיבה זו במשמעות של קבוצה, עם. והשווה בקינת רס"ג לתשעה באב "זכור תבוסה צאן": על הידות הפקיד מנצחים (סידור, עמ' שכט/35). ארץ צלצלים - אף היא ארץ רחוקה, על פי יש' יח: א: הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש. - 85. בהרו רהבו הברו - לשון נופל על לשון. בהרו - נתמלאו אורה וזיו. רהבו - נטהרו, וכן תרגם רס"ג בתה' פז: ד ובמקומות אחרים במקרא 'רהב' בלשון 'פתן', כלומר, צריפה וברירה. הברו - כנראה הפועל מלשון בור (=נקיון). מנגהת - מאור, צורת נקבה מן השם נגה, ועל פי תה' יח: יג: מנגה נגדו עביו עברו. בסוכות וצלצלים - שניהם צל, כפי שתרגם רס"ג באיוב מ: לא: התמלא בשכות עורו ובצלצל דגים ראשו - והל תכמל פי אלט'לאל ג'לדה, חתי יט'לל ראסה אלסמך. וראו גם פירושו שם.

סבתכים ורבי תירס נחבאו כפיסים כצלצלים
ואשיר בכנורות ובנבלים ובתופים ובמנענעים ובצלצלים:

ולא נומה לעפעפי נשפה מהפיק לך הגיגתי
אשר שיקוי שמנת רותך הניצוטה פרחי הגתי
מי כמוך מורה לשכר רצויהך בחול קצין מפורת התי
90 ויטהו דוד בית עובד אדום הגתי:

וישב לחשב ששים ושנים נצו(ו)רים הפריח באהל
כי חמותו ושמות פלוטיה משש שש הסגילו
פלאות רגשו שמונה עשר תפלטנה אף למאות סחורת רכלו

86. סבתכים - כך בשוליים, ובפנים: סבתכים. סבתכים ורבי תירס - מבני חם ומבני יפת (בר' י: ב, ז), ור"ל, העמים כולם. נחבאו - מפחד ה'. כפיסים כצלצלים - הן הגיבורים הן החלשים. ראו באגרון ערך 'כפיס', שתרגם שם תיבה זו (חב' ב: יא) בערבית 'אג'ור', דהיינו לבנים שרופות, וכן בשבעים מלים בודדות (ספר גולדציהר, עמ' 22). וכאן ככינוי לגויים, כסמל לעצמתם ולעוזם. כצלצלים - בדב' כח: מב תרגם רס"ג הצלצל - אלפראש, דהיינו פרפרים או חפושיות, והן סמל לפחד ולחולשה. 87. ואשיר - ואני - אומר דוד - שוררת. בכנורות וכו' - שמ"ב ו: ה. והוא סופו של הפסוק שתיבתו השניה פתחה אח החרוזה. 88. ולא - שמ"ב ו: י. ולא נומה וכו' - המשך דברי דוד, על פי תה' קלב: ד: אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה. נשפה - בנשף, בלילה, צורת נקבה מן השם 'נשף'. מהפיק לך הגיגתי - מלומר לפניך מחשבותי. הגיגה - צורת נקבה מן השם 'הגיג'. 89. אשר וכו' - שיעור הטור: אשר הפרחת ("הניצוטה") פרחי מחשבותי ("הגתי") בשיקוי הדשן של רווייתך. שמנת - צורת נקבה מן השם 'שמן'. שמנת רותך - על פי תה' לו: ט: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם. רותך - כך הוגה בשוליים, ובפנים: רבתך. הגתי - הגיוני, דברי, ויצר שם עצם מלשון 'הגיון' על פי שם העצם 'הוה'. 90. מי כמוך מורה - על פי איוב לו: כב. לשכר רצויהך - לתת שכר לרצויים לפניך. כאן סוף דברי דוד. בחול קצין מפורת הותי - והואיל ודוד ("קצין") פחד מגודל האסון ("מפורת הותי") שאירע לעוזא, ויטהו דוד וכו'. 91. ויטהו וכו' - שמ"ב ו: י, והוא סיומו של הפסוק שתיבתו הראשונה פותחת את החרוזה. 92. וישב - שם: יא. וישב לחשב - מוסב אל דוד שחישב את צאצאי עובד אדום (ראו להלן). ששים ושנים נצרים הפריח באהל - את ששים ושנים הצאצאים אשר גידל בביתו, ועל פי דה"א כו: ח: כל אלה מבני עבד אדם המה ובניהם ואחיהם איש חיל בכח לעבדה ששים ושנים לעבד אדם. 93. כי חמותו וכו' - על פי ברכות סג ע"ב-סד ע"א: מאי היא ברכה שברכו (לעובד אדום): אמר רב יהודה בר זבידא, זו חמות ושמונה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד שנאמר פעלתי השמיני וכו'. הסגילו - עשאו סגולה, כלומר בירכו. 94. כלאות רגשו - המוני צאנו, מלשון "גזר ממכלה צאן" (חב' ג: יז). תפלטנה - ילדו. אף למאות סחורת רכלו - כלומר, נתברך גם במסחרו. ולא מצאתי לזה מקור.

וַיֵּגֵד
 יְקָרְת פְּלֹאֲיִךְ לְחוֹטֵר נִשְׁקֵת רְמוּחָה
 וּמִי לֹא יִכְסֹף וַיִּכְלַל לְשַׁעֲוֹר לְאֲרוֹן עֶזְרָה כְּתַמְיָחָה
 טִיפּוּחִיו שִׁירוּתָן הִלְאָה וּנְקָלוּתִי הִנָּה בְּרַבְתּוֹ לְצַמְחָה
 מִבֵּית עֹבֵד אָדוֹם עֵיר דָּוִד בְּשִׁמְחָה :
 100 וַיְהִי חֲנֻגֵי יְפוּצָץ נְשִׂי וְכַעַת בְּמָרוֹם יִמְרִי

95. ויברך וכו' - דה"א יג: יד, והוא סיומו של הפסוק המקביל בשמ"ב ו: יא, שתיבתו הראשונה 'וישב' פותחת את החרוזה שלפנינו. - 96. ויגד - שמ"ב ו: יב. יקרת פלאיך - הפלאים והחסדים שנעשו לעובד אדום. לחוטר נשקת רמוחה - למי שנשקו, הרומח שלו, היה מקל, והוא כינוי לדוד, על פי המסופר בשמ"א יז: מ מג, במערכה שבין דוד לגלית. חוטר - מקל, ראו האגרון בערכו, ודברי המהדיר שם, וכאן שימוש הלשון כפועל. נשקת - צורת נקבה מן השם 'נשק'. רמוחה - הנשק שהוא רומח. ושלוש התיבות האחרונות על פי יח' לט: ט: ויצאו ישרי ערי ישראל ובערו והשיקו בנשק... ובמקל יד וברמח. - 97. ויכל - ותכלה נפשו, ויכלו עיניו, ויתאווה. לשעור - לאכסן, להיות שוער, ראו דה"א טו: כד: ועבד אדם ויחיה שערים לארון. לארון עזך - על פי תה' קלב: ח. כתמיחה - כבני תמח (עז' ב: נג ונחמ' ז: נה), שהיו ממשפחות השוערים במקדש (ראו עז' ב: מב ונחמ' ז: מה). וראו להלן היוצר לפרשת בהעלותך טור 25: תשעירה שוערי המעון בני נציח ובני תמח. ורומז בטור זה כמו בטור 94 לקנאתו של דוד בעובד אדום. - 98. טיפוחיו - אולי על פי מה שדרשו חז"ל בבמ"ר ד: כ: מהו מכרכר (שמ"ב ו: יד), שהיה מקיש ידיו זו על זו וטופח ואומר כירי רם, כלומר, ריקודו לפני הארון. שירותן - של תמיחה, בני תמח, במקדש. הלאה - ההא בקמץ קטן, ור"ל, מכוח עבודתו הוא את ה' גבר על שירותם של השוערים במקדש, שעליהם נמנה עובד אדום. ושימוש הלשון 'הלאה', על פי יר' יב: ה: כי את רגלים רצתה וילאוך. ונקלותי - דברי דוד למיכל שהיתה מונה אותו על קלות דעתו (שמ"ב ו: כב): ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ור"ל, הבזיון שנהג בעצמו. הנה - בכתב היד נעתקה תיבה זו בגליון וניקודה 'הנה'. ברבתו - בשל הרבותו. לצמחה - נראה שצ"ל 'לשמחה'. ועל פי שמ"ב ו: כא-כב, וראו גם במ"ר שם. - 99. מבית וכו' - סיומו של הפסוק שתיבתו הראשונה 'ויגד' פותחת את החרוזה. - 100. ויהי - שמ"ב ו: יג. חנגי - קול וצחוק או קול כלי נגינה (ראו ערוך השלם). יפוצץ - מעצמתו. נשי - כינוי לארץ, על פי תה' פח: יג: וצדקתך בארץ נשיה. וכעת במרום ימרי - על פי איוב לט: יח: כעת במרום תמריא. ותרגם שם רס"ג: ווקת, דהיינו 'בעת'.

ומכסת עשרים וְשָׁשׁ שָׁלָה עַל כָּל שָׁנִים עֶשֶׂר אֲמָה הַבְּרִי
זָבְחָיו עַל כָּל מִיל נִמְצָאוּ שְׁלִישִׁית רִיבּוֹ וְעֶשְׂרוֹן לְהַפְרִיא
לְחֻשְׁבוֹן כָּל שָׁשָׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא :

וַיַּחֲלֶק וַיַּחְצִינֵי עָרֵי מִי לְגֹזֶן וּמִי לְשׁוֹשָׁה
וּשְׂאָר אֲחָדָיו וְעוֹל יִכְתְּבֵם הֵהָלֵאוּ קֶדֶם שְׁוֹשָׁא 105
הוֹטְטוּ עָלֵי רַעֲיוֹנֵי בְרָצְפוֹ בְּמִשְׁתָּיו גְּלִילִים וְשִׁשָׁה

101. ומכסת... שלה - על דרך הכתוב בבמ' לא: כח: והרמת מכס לה'. עשרים וששה... על כל שנים עשר ימרי - על פי במ"ר ד: כ: רב פפא בר שמואל אמר על כל פסיעה ופסיעה שור ומריא על כל ו' פסיעות ז' פרים וז' אילים. כלומר, בשישה צעדים עשרים ושישה קרבנות (שישה שוורים, שישה מריאים, שבעה פרים ושבעה אילים). זולאי (עמ' קנט): והנה לדעת המחבר כל פסיעה יש בה שתי אמות ו'ששה צעדים' הם 12 אמות. ע"כ. הברי - להברות ולהאכיל (זולאי). - 102. זבחיו וכו' - במיל אלפים אמה, ומאחר שבשנים עשר אמות הקריב עשרים וששה קרבנות, יצא על פי החשבון שבמיל הקריב $4333 \frac{1}{3}$ קרבנות, שהם שליש ריבוא (3333 $\frac{1}{3}$) ועשירית הריבוא (1000). להפריא - להרבות, מלשון 'פרה ורבה'. 103. לחשבון כל ששה צעדים - שהם שתיים עשרה אמות, שבהם הקריבו עשרים ושישה קרבנות. ששה צעדים ויזבח שור ומריא - סימו של הפסוק שתיבתו הראשונה 'ויהי' פותחת את החרוזה. 104. ויחלק - שמ"ב ו: יט, דברי המשורר על מצב האומה. ויחצוני - חילקני, פיזרני, מלשון 'יחצוהו בין כנענים' (איוב מ: ל) או 'ותחץ לארבע רוחות השמים' (דנ' יא: ד), שבשניהם תרגם רס"ג בשורש 'קסם', דהיינו מלשון חלוקה. ערי - אויבי, שונאי. לגוזן - על פי מל"ב יח: יא: ויגל מלך אשור את ישראל אשורה וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי. שושה - היא שושן הבירה, מערי מדי שנזכרו בפסוק הנ"ל. וחדש תיבה זו כמו 'פלישה' מ'פלשת' ו'תמיחה' מ'תמח' ועוד. 105. ושאר אחדיו - המועטים שנשארו. ועול יכתבם - על פי יש' י: יט: ושאר עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם. ההלאו - אשר הלאו (הא הידיעה לפני פועל בעבר). קדם - בימי קדם. שושא - סופרו של דוד (דה"א יח: טז), שבוודאי השתתף במפקד העם בימי דוד שנמשך קרוב לעשרה חדשים (שמ"ב כד). ור"ל, בימי קדם היינו רבים, ועתה מעטים. 106. הוטטו - נעברו, נתבלבלו, פועל גזור מן השם 'טיט'. ברצפו במשתיו גלילים ושישה - בראותי את אויבי מרציף במשתאות שלו גלילי כסף ואבני שיש, כלומר חי בפאר עצום. ועל פי אס' א: ו: חור כרפס ותכלת... על גלילי כסף ועמודי שש... על רצפת בהט ושש ודר וסחרת.

וְאֶזְכֹּר לְאִישׁ חֵלֶת לָחֶם וְאֶשְׁפֹּר אֶחָד וְאֶשְׁיֶשֶׁה :

דְּרַת נֹת שְׂמֻחֹת גְּלָה אֶף מְפָכִי מִשְׂאֲבִיו
יֵצֵא נֵצֵא לְקִרְאֵת תּוֹפְפִיו וְאֵלֶּה בְּאֵלֶּה יִפְגְּעוֹן מִתְּאֲבִיו
110 גַּל הַנְּעוּל עֵתָה מִנְכָּר תִּפְתַּח וְתִפְרִיחַ אִיבִיו
כְּאֶפְרַתִּי וַיֹּזֶן הַנִּיחַ לוֹ מִסְבִּיב מִכָּל אוֹיְבָיו :

בּוֹרָא קִצּוֹת כָּל אֶרֶץ וְתִקְר
בוֹנֵה בְּשָׁמַיִם מַעְלֹתָיו וּמַפְעֲלֵי כָּל אֲנוּשׁ סוֹקֵר
אוֹדֵךְ עַל פִּי נוֹרְאוֹת הַפְּלֹאֲתָה לִי בְּיוֹקֵר
115 עוֹשֶׂה גְּדוּלוֹת עַד אֵין חֵקֵר :

וּנְשִׁיר

107. ואזכר - ואותה שעה אני זוכר את השמחה הגדולה שהיתה בימי דוד, כשהעביר את ארון ה' לירושלים. לאיש וכו' - מה שחילק דוד לכל אדם. המלים לקוחות מן הפסוק שתיבתו הראשונה 'ויחלק' פותחת את החרוזה, אף שאינן סיומו. ובמקור המקביל בדה"א טז: ג סיומו של הפסוק כך: לאיש ככר לחם ואשפר ואשישה. ואפשר שרס"ג השתמש בפסוק זה והמעתיקים כתבו בלשון הפסוק בשמואל. - 108. דרת - משכן, מלשון 'דירה'. והניקוד כך בכתב היד. נות שמחות - המקדש. ושימוש 'נוה' על פי יש' לג: כ: חזה ציון קרית מועדנו עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן. גלה - אותו מחורבנו, בנהו. מפכי משאביו - וכן את מעינותיו של בית המקדש, ומלת "גלה" [=גלות] הזכירה לו עניין מעיינות, ועל פי יח' מז: ב: והנה מים מפכים מן הכתף הימנית. - 109. תופפיו - מנגניו של בית המקדש. מתאביו - חושקיו, אוהביו. - 110. גלי הנעול - כינוי לישראל, על פי מה שדרשו חז"ל בשהש"ר ד: כה. נכר - גלות. תפתח ותפריח איביו - לשונות של גאולה. - 111. כאפרתי - כדוד שנולד בבית לחם היא אפרת (בר' לה: יט; שמ"א יז: יב). ויני וכו' - אשר נאמר עליו ויני וכו' (שמ"ב ז: א), לאחר שהעביר את ארון ה' לירושלים. ואפשר שזה היה סיומה של הפטרת שמיני לפי מנהגו של רס"ג. - 112. בורא קצות כל ארץ - כינוי לאל, על פי יש' מ: כח. תקר - שמים, שם עצם זכר מן השם 'תקרה'. - 113. בונה בשמים מעלותיו - עמ' ט: ו. - 114. אורך וכו' - על פי תה' קלט: יד. ביוקר - בכבוד, בחיבה. - 115. עושה וכו' - איוב ט: י.

מי כמוכה

מי כמוכה אדיר בסוד קדושים
ומי דומה לך בצבאות תרשישים
ומי יעיד לך גוער ימים ויבשים
דברים שלשה אשר האפדתם קדושים

יוי מלכנו

120 [יְיָ מֶלְכֵנוּ ש... ...] אַרְבַּע יְסוּדִים
לְחֻצוֹ נְחָצוּ שְׁחָצוּ וְשָׂמוּנָה נְבִיאֵי לֹא נִיחַמוּנֵי בְעוֹדָם
מִדְּדוֹר שְׁטָף פִּילִטָה שְׁ[מ]וֹנָה וְאֵיךְ מְחוֹזֵי לֹא אָחַד נִקְדָּם
הֵן כָּל שְׁבוּעַ וְשְׁבוּעַ דְּלוֹ עֵינֵי לְשִׁמְיָנִי חֲזוֹת הוֹדָם
שְׂבָעָה רוּעִים וְשָׂמוּנָה נְסִיכֵי אָדָם:

116. אדיר בסוד קדושים - כינוי לאל, על פי תה' פט: ח: אל נערץ בסוד קדשים רבה. והכוונה למלאכים, כפי שתרגם שם רס"ג: עצבה' אלמלאיכה אלכת'ירין. -
117. תרשישים - כינוי למלאכים, על פי דנ' י: ו: וגויתו כתרשיש. - 118. יעיד לך -
יספר נפלאותיך, ישבח אותך. גוער ימים ויבשים - כינוי לאל, על פי נח' א: ד-
ה: גוער בים ויבשהו... ותשא הארץ מפניו. - 119. דברים וכו' - נראה שרומז
למאמר חז"ל: קדושת הקב"ה וקדושת שבת וקדושת ישראל שלשתן חשובות
כאחד (תנא דבי אליהו רבא כו). האפדתם - פיאתם. 120. ארבע יסודם - קשה
לדעת למה כוונתו. - 121. לחצו נחצו שחצו - לשון נופל על לשון וכולן
במשמעות של נגישה. שחצו - טרפו, וכן תרגם רס"ג באיוב כח: ח ומא: כו
'שחץ' - סבאע, דהיינו חיות טרף. ושמונה נביאי וכו' - נראה שכוונתו למאמר
חז"ל בפדר"כ פסקא 'נחמו' (ראו גם טור 56 לעיל). - 122. דור שטף - דור
המבול, וכן ינני (פיוטי ינני, עמ' ב): יען כי משטף אתו פציתה. פילטתה שמונה -
הצלת את נח ואשתו ושלשת בניו ונשותיהם. מחוזי - מנביאי. לא אחד נקדם - לא
שרד לנו אף אחד שיתנבא בימינו. - 123. כל שבוע ושבווע - מתקופת הגלות, על
פי וי' כו: לד: אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם;
ובדנ' ט: כד: שבעים שבעים נחתך על עמך. דלו עיני - יש' לח: יד. לשמיני -
למשיח, שהוא השמיני בשמונה נסיכי אדם (ראו הטור הבא). - 124. שבעה
רועים ושמונה נסיכי אדם - מ' ה: ד. וראו טור 64 לעיל.

וְעַד מָתִי קָדַם בְּהַעֲלוֹתִי אֶרֶוֹן רָגִשׁוּ כָּל חֲבִילוֹת
 רַבְדֵי הַיּוֹם סֵפֶר הַבְּרִית אֵיכָבוֹד בּוֹ בְּהִיכְלוֹת
 שִׁירֵי כִּיּוֹנָה אֲצַפְצֵף וְאֵיפּוֹא שְׂאוּנִי לֹא מוֹכְלֹת
 תִּצְרִיחַ צְרִיחָתִי בְּקוֹל רִנָּן אֶף תִּגְלוֹתֵי תְּשִׁיב מִכְּלוֹת
 וְשִׁבְעַת מִלּוֹאִים אֲצַרְהָה כְּקֶדֶם רְצוֹתְךָ אֲשֶׁנּוּ בְּשׁ[מִי]נִי עַד פְּלוֹת
 כֹּכ וַיִּכְלוּ אֶת הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה
 יַעֲשׂוּ הַפְּהָנִים עַל הַמְּזוֹ[בַח] אֶת עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת
 שְׁלֵמֵיכֶם וְרִצְאָתִי אֶתְכֶם נָאִם יְיָ אֱלֹהִים:
 וַנִּגְוֵאלִינוּ
 וּמִפְטִירֵיךְ בְּשִׂמְחָה וְיוֹסֵף עוֹד דוֹר אֶת כָּל בַּחֹר בִּישְׂרָאֵל אֵלֶי

125. בהעלותי ארון - בימי דוד המלך. חבילות - ארצות, מלשון 'הוי ישבי חבל
 הים' (צפ' ב: ה), ועל פי תה' ב: א: למה רגשו גוים. וראו דה"א יג: א-ו. - 126.
 רבדי וכו' - ואלו היום, כשאני מקשט ("רבדי") את בתי הכנסיות ("בהיכלות")
 בספר הברית, אין בו כבוד. חברות - נראה שצ"ל: הברית. איכבוד - שמ"א ד: כא.
 - 127. שירי - תפילתי. כיונה אצפצף - על דרך הכתוב ביש' לח: יד: כסוס עגור
 כן אצפצף. שאוני - קולותי, תפילתי. מוכללות - כלולות, מצויות, ור"ל, בכל
 מקום נשמעות תפילותי בגלות. ואיפוא - נראה שצ"ל: ואיפה. - 128. תצריח
 צרחתי - צריחתי נשמעת בקול תפילתי ("רנן"). תגלותי - גלותי, וכן הוא בסידור,
 עמ' שכב, הע' 15-16: תגלותי האחרונה מי ירחישנה. מכלות - שלא יאבדו. -
 129. ושבעת מלואים - או אז אשמור כקדם את שבעת ימי המילואים (ראו יח'
 מג: כה-כו). רצותך אשנו וכו' - על פי הפסוק הבא בסוף הפיוט. - 130. ויכלו
 וכו' - יח' מג: כז. ונ' גואלינו - פסוק הקבע בסוף הפיוט לפני נוסח הברכה.
 ומפטירין וכו' - הערת המעתיק. ויוסף - שמ"ב ו: א, והוא תחילתה של ההפטרה
 שפסוקיה שזורים בזולת דלעיל. אלי - בערבית 'עד', ולא כתב עד איזה פסוק
 נמשכת ההפטרה.